

HUSZTY SÁNDOR

A Természetráji Füzetek alapítása (1877)

A XIX. század második felében indult el a munkamegosztás a magyar természetrajzi tudományban. A késésnek okát politikai és társadalmi helyzetünkben kell keresni. Közlebről pedig abban, hogy ennek a külföldön már régóta virágzó tudománynak Magyarországon nem volt hazai szaknyelve és önálló folyóirata. A természetrajz csekély számú magyar képviselője többnyire idegen forrásra támaszkodva írt összefoglaló rendszerező műveket vagy forrásokat ültetett át magyar nyelvre. Saját kutatásai részeredményeit vagy belföldi rokontémájú szakfolyóiratokban, esetleg múzeumi periodikákban vagy, ami kevésbé szolgálta a hazai természeti kincsek feltárását, külföldi szakfolyóiratokban tette közzé.

De ez az állapot nem lehetett tartós. Számos jel mutat arra, hogy Magyarországon egyszerre és szinte robbanásszerűen indult meg a fejlődés, mely sikertelen kezdeti kísérletek után végül is megteremtette az új publikációs lehetőségeket. Több mint véletlen, hogy azonos időben, 1877-ben indult két természetrajzi szakfolyóirat az ország két sarkában. Kolozsváron KANITZ Ágost saját költségén kezdte kiadni — némi tétovázás után — a *Magyar Növényzeti Lapokat* és éltette másfél évtizeden át. Budapesten pedig két évi ellenállást legyőzve indította útnak HERMAN Ottó a *Természetráji Füzeteket* a Magyar Nemzeti Múzeum természeti tárának orgánumaként, mely huszonöt kötetten keresztül viselte ezt a nevet. Csak azután vette fel a ma is élő *Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici* címet és képviseli a külföld előtt a Természettudományi Múzeum tudományos munkásságát.

Mivel a *Természetráji Füzetek* egyesítette a zoológiát, botanikát, mineralógiát és paleontológiát, elért színvonala, magas tudományos igénye és elismerő külföldi fogadtatása miatt ezt tekintjük a magyar természetrajzi tudomány, ezen belül a zoológia első önálló szakfolyóiratának.

A *Természetráji Füzetek* létrejöttét — nyugodtan állíthatjuk — első szerkesztőjének, HERMAN Ottónak köszönheti. Rendíthetetlen hite a magyar tudományosság jövőjében, makacs akarata, pazarló munkaereje kényszerítette ki a folyóirat elindítását és tartotta fenn, amíg már nélkülözhetetlenné vált.

HERMAN Ottó tudományos pályafutása 1864. május 1-én indult el, midőn konzervátorként alkalmazta őt BRASSAI Sámuel a kolozsvári múzeumban. Vizsgálódásait a pókok ivarszerveiről már korábban Bécsben kezdte, de eredményét csak *Az Erdélyi Múzeum-Egylet Évkönyvei*-ben publikálta először. 1871-ben a múzeumot, 1873-ban Kolozsvárt hagyta el és egy osztrák entomológus hívására Bécs felé indult. De a magyar fővárosnál nem mehetett tovább, mert elébe állott SZILY Kálmán akadémikus és a Természettudományi Társulat titkára, meg FRIVALDSZKY János, a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának

igazgatója. Együttes erővel rábírták a Társulat vezetőségét, hogy bízza meg HERMAN Ottót a magyarországi pókfauna kikutatásával és monográfiájának elkészítésével. Ezzel a megbízással utazott tovább Bécsbe HERMAN Ottó és folytatta félbemaradt kutatásait a Naturalienkabinetben. Csábították ott eléggé a maradásra, de vállalt kötelességét bevégezte és 1875 februárjában készen benyújtotta a Társulatnak a pókfauna I. kötete kéziratát.¹

Nemcsak az osztrák természettudósok, de kiszemelte őt már FRIVALDSZKY János is, s midőn HORVÁTH Géza távozott a Múzeumból, aki egyébként innen indult el a magyar entomológiai tudomány csúcsai felé, felszólította HERMAN Ottót, hogy adja be pályázatát az elhagyott állásra. 1875. március 1-én érkezett meg segédőri kinevezése a minisztériumtól évi 600 forint illetménnyel és 200 forint lakbérváltsággal.²

Kolozsváron tanulta HERMAN Ottó a múzeumi munkát az utolsó magyar polihistorok közül is kiváló BRASSAI Sámuelnek keze alatt. De nemcsak azt, hanem példaadó emberséget is. Válságos pillanataiban nem egyszer a nagy öreghez mérte tetteit, hogy szegyént ne valljon. Ott Kolozsváron ismerte meg nehézségeit, de reménykeltő kilátásait is a természetrizji tudomány megindulásának. BRASSAI Sámuelről vette a példát ahhoz, amit most az ország fővárosában meg akart valósítani. Mert benne lappangott a terve egy magyar állat- és növénytani társulatnak, melynek eljövendő folyóirata lenne hivatva a társulat tudományos eredményeit megismertetni a külfölddel is.³

Két nagy intézménye volt akkor az országnak, mely anyagilag és erkölcsileg rendelkezett olyan adottságokkal, hogy segíthette a tudományos publikációk megjelenését: a Magyar Tudományos Akadémia és a Természettudományi Társulat. SZILY KÁLMÁN mindkettőben jelentős szerepet vitt. Ezért tárta fel először neki, patrónusának, tervét HERMAN Ottó. SZILY Kálmán még korainak ítélte a társulat megalapítását, de a folyóirat gondolatát rögtön magáévá tette. Meg is bízta HERMAN Ottót, hogy öntse elképzelését hivatalos formába, majd maga nyújtotta be az Akadémiához. A javaslat ott kedvező fogadtatásra talált.⁴

Első hallásra meglepő lehet SZILY Kálmán biztatása, ha ismerjük az előzményeket. Köztudomású volt, hogy 1874-ben az Akadémia tárgyalást foly-

¹ HERMAN Ottó levele HORY Bélának. Bécs, 1874. jan. 27. Magyar Tudományos Akadémia kéziratára (továbbiakban MTA). „Egyáltalán sok a kísérlet az itt marasztalásra. Nekem persze egy a dolgom, az: hogy a term. tud. társulattal szemben elvállalt kötelezettségnek eleget tegyek; mikor ez meglesz, jöhet akármi.”

² FRIVALDSZKY János levele HERMAN Ottónak, Bp. 1875. márc. 1. MTA. „Örömmel tudatom Önnel, hogy kinevezése ma érkezett le a Múzeumi igazgatósághoz; minek folytán reményilem, hogy nemsokára feljön Budapestre az esküt letenni és hivatalát elfoglalni.”

³ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak. Forró, 1875. okt. 4. MTA. „Csak még annyit, tegnap kaptam meg a magyarországi Kárpátgyűlés eddig megjelent évkönyveit. Sok érdekes és tanulságos dolog van bennök — magyar és német nyelven, úgy amint Ön a magyar állat-növénytani társulat leendő kiadványait tervezi. Adja az ég, hogy sikerüljön!”

⁴ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának. Bp. 1875. dec. 18. Természettudományi Múzeum Tudománytörténeti Gyűjteménye (továbbiakban TTM). „A folyóirat úgy áll, hogy Janka, Kriesch és én meghívtunk az akadémiába, én pedig indokoltam Szily indítványát s a tervet kidolgoztam. Csak Szabó kelt ki a segélyezés ellen, utalt a földtani társulatra s elfeledte, hogy ez régen alakult, akkor t. i. a közönség még kínálkozott. A többi akadémicus mellette van, a tervet elismerőleg (!!!) jóváhagyták. Minthogy az ügyben (helyesebben pénzben) Csengeri dönt, tehát Szily felkeresi vasárnap, azután ismét m.p. döntő gyűlés lesz.”

tatott egy idegen nyelvű folyóirat kiadásáról, melyet évente bizonyos összeggel támogatna. De csak névtelenül, mert szabályai szerint kizárólag magyar nyelvű közléshez adhatja tekintélyét.⁵ Ugyancsak 1874-ben nyújtott be indítványt a Természettudományi Társulat decemberi választmányi ülésén FRIVALDSZKY János, KARL János, KRIESCH János, MARGÓ Tivadar és PETROVICS Gyula.

Azt javasolták, hogy a Társulat indítson egy folyóiratot 1875-ben *Állat-, növénytani Szemle (Közlemények a Magyar Fauna és Flóra köréből)* cím alatt időhöz nem kötött füzetekben. Szerintük szükség van ilyen folyóiraatra, mert nincs semmiféle szerv, mely a speciális magyar kutatásoknak hű képét adná, és az állat- és növénytan legfontosabb haladásairól beszámolna. A folyóirat különben elsősorban a magyar fauna és flóra kutatásának szolgálatában állana és így országos érdekű volna.⁶ Mindkét elképzelés zátonyra futott, mert csak részben felelt meg a kor követelményeinek. Az Akadémia munkásságáról tájékoztatta volna ugyan a külföldet, de csak az Akadémia munkásságáról. Vicinális érdeklődésű dolog és biztos bukásra ítélt. Aminthogy valóságosan is megbukott az 1877-ben megindított *Literarische Berichte aus Ungarn*, pedig HUNFALVY Pál programja bizalomgerjesztő, amikor az ország minden tudományos intézményét maga mögé állítva hírül adja, hogy ezek a jelentések „wollen die bisher vernachlässigte Pflicht fortan erfüllen, und nicht nur einem vielfach geäußerten Verlangen des Auslandes entsprechen, sondern auch unserem eigenen wohlverstandenen Interesse dienen. Die 'Berichte' werden in schlichter, objektiver Weise die Thätigkeit der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und ihrer Commissionen, des ungarischen Nationalmuseums, der Kisfaludy-Gesellschaft, der historischen, naturwissenschaftlichen und anderer Gesellschaften und Institute bekannt machen, die Werke einzelner Schriftsteller in längerer oder kürzerer Fassung besprechen und eine laufende Bibliographie mittheilen, endlich auch dasjenige, was im Auslande über Ungarn geschrieben wird, in möglichster Kürze berücksichtigen.”⁷ A Természettudományi Társulatlak javasolt folyóirat pedig csak magyar nyelven publikált volna.

Így talán most már érthető, hogy miért találkozott a vidékről a fővárosba tévedt múzeumi őrségéd folyóirat alapító terve olyan pozitív fogadtatással az elfogulatlan tudósok körében. A feltörekvő magyar természetrajzi tudomány súlyát és értékét mérhetné le ez a folyóirat a világ tudományosságában. S ha megállta helyét, Magyarország természeti kincseinek korszerű tudományos feltárása kezdődhetnék el.

1875 decemberében foglalkozni kezdett az Akadémia a HERMAN Ottó benyújtotta javaslattal. Meghívta tárgyalásra JANKA Viktort, a botanikust, KRIESCH Jánost, a zoológust és a javaslattevő HERMAN Ottót. Ő hirtelenében összeütötte a folyóirat tervezetét is, mely a *Magyar Flóra és Fauna* nevet viselte volna. Ugyancsak ő indokolta a tárgyaláson a javaslatot, amelyet el is fogadtak.

⁵ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak, Bp. 1874. febr. 26. MTA. „Ekkor jelent meg mint Retter in der Noth, egy élelmes német, Lintner a 'Pester Lloyd' tud. referense, ki megkönyörülván a tudós akademikusokon, elvállalta egy ily értesítő kiadását német nyelven az akademia cége nélkül, ha az akademia évenként egy-két ezer forinttal segélyezi. Nagy most hát az öröm Izraelben, és az akademiai palota környékén az europai hírnév és dicsőség álomképei kísértének.”

⁶ GOMBOCZ Endre: *A királyi magyar Természettudományi Társulat története 1841–1941.* Bp. 1941. 226. p.

⁷ *Literarische Berichte aus Ungarn I.* 1877. 5–6. p.

Ezek után már csak a folyóirat költségeinek biztosítása maradt volna hátra. Hogy minél gyorsabban határozzon az Akadémia és utalja ki a pénzt, személyesen és hivatalos időn kívül, vasárnap kereste fel SZILY Kálmán otthonában CSENGERY Antalt, aki akkor az Akadémia másodelnöke és könyvkiadói bizottságának is vezetője volt. A baráti megbeszélés alig hozott több eredményt a semminél: ígéretet csupán. Mivel 1875 lassanként eltelik, pénzt már nem tud adni az Akadémia, várjanak a következő esztendő költségvetési tárgyalásáig. HERMAN Ottó is türelemre intette magát.⁸ Lezajlott a költségvetési tárgyalás 1876 márciusában, de a folyóiratra nem szavaztak meg hitelt. Erre bizony nem számított HERMAN Ottó. Utóbb már sejtette, de ki nem mondta, hogy tervének bukását aligha okozta az anyagiak hiánya. Nem kevésbé érintette érzelmileg lehangolóan az elutasítás a közreműködésre korábban vállalkozó tudósokat sem. Hiszen a szakág legkiválóbbjai adták nevüket a folyóirathoz. A botanikusok közül HAZSLINSZKY Frigyes, JANKA Viktor, SIMKOVITS János, STAUB Mór. A zoológusok névsora, ha lehet, még fényesebb: CSATÓ János, ENTZ Géza, FRIVALDSZKY János, HORVÁTH Géza, KRIESCH János, MOCSÁRY Sándor.⁹ Az indulatosabbja, mint pl. HORVÁTH Géza, akár az eszmét is megtagadta volna az Akadémia szűkkeblűségének láttán: ha nem kell a magyar tudós tudományos dolgozata itthon, majd elfogadják azt külföldön.¹⁰ Mások, a megfontoltak pedig óvatossá váltak.

Csak HERMAN Ottó nem ingott meg.¹¹ Kutathatta volna ugyan az elutasítás okát, hiszen felkínálta neki erre a nyilvánosságot GYULAI Pál a lapjában, a *Budapesti Szemlében*.¹² De ő a folyóiratot akarta. Mert a sajtópárviadalban talán bebizonyítja egyesek tagadó akadémioskodását, de az Akadémia határozatát ezzel nem tudja megváltoztatni. Helyette inkább a Természettudományi Társulathoz folyamodott.¹³

⁸ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának. Bp. 1875. dec. 25. TTM. „A folyóirat dolgában jövő szerdán ülésezünk, de nem hiszem, hogy sikerrel, mert az akademia budgetje csak márcziusban tárgyalatik s addig függőben marad az ügy és — egyelőre elkésett.”

⁹ HERMAN Ottó folyóirattervezete 1875. MTA.

¹⁰ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak. Forró, 1876. ápr. 23. MTA. „Sajnálom, végtelenül sajnálom, hogy a folyóirat ügyében nekem lett igazam, s hogy megszületnie lehetetlen. Quid tunc? — Én azt mondom: jobbra át! Dolgozzunk ott, ahol lehet, azaz: külföldön.”

¹¹ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának. Doroszló, 1876. máj. 12. TTM. „Ami a folyóiratot illeti: magam akartam, hogy ne jöjjön létre, mert kezeim munkáim által még kötve vannak s én csak úgy remélhetem a sikert, ha 1–2 éven át teljes erővel és kizárólagosan foglalkozom vele. Mert az úgy van, hogy a budapesti erők substituálnak, ha reájok szorulnék.” Doroszló, 1876. jún. 14. TTM. „No különben még nem haldoklunk. Csak legyek én ismét szabad ember, jöjjön létre a folyóirat úgy amint én azt tervezem, majd csinálunk élénkséget eleget.”

¹² HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1876. márc. 2. TTM. „Ha az indítvány elbukik, úgy ószkor más oldalon kezdem bolygatni ú. m. a Gyulai 'Szemléjében', melyben a tér fel van ajánlva. A baj gyökerét igen jól látom, de most még nem mehetek neki, mert kevés a föld a talpam alatt.”

¹³ HERMAN Ottó levele CSATÓ Jánosnak, Bp. 1876. nov. 6. TTM. „Eluntam én már azt az örökös 'folyóirat vajudást' a subventio koldulással együtt. Arra adom a fejemet, hogy a dolgot mellékletképen a Term. tud. Közöny szárnyai alatt indítom meg, s ha látom, hogy munkaerő és érdeklődés dolgában elég erősek vagyunk, hát könnyű dolog lesz önállóan talpra állani.” Ebben a szakaszban *Közlemények a magyar állat- és növénytan köréből* (A Term. tud. Közöny szakszerű melléklete) lett volna a címe. Ha évenként nyolcszor ki tudna adni egy ívnyit, novemberben szerkesztené a revút a külföld számára.

Benyújtotta tervezetét 1876 novemberében. Indokolása már rövidebb volt s főként azt a különbséget hangsúlyozta, amiben eltér a FRIVALDSZKYÉK ajánlotta laptól: a magyar természetrajzi tudomány külföldi információs esz- köze lenne és elismertetné annak eredményeit. Ezáltal megőrizné a közlések prioritását. Tehát nem passzívan, hanem aktívan lépne be a világ tudományos- ságába. Új címet is keresett a folyóiratnak, ami kiterjeszti és lezárja témakörét. Így született a *Természetrajzi Lapok* név.

Ehhez a Társulatnak benyújtott javaslatához már költségvetést is készített. Beszerezte a nyomda és litográfus árajánlatát. Számításának alapja az éven- ként 12 íves, műmellékletekkel díszített kiállítás volt 200 példányban. A költ- ségeket részletezve látni kell, hogy már kialakulóban volt a hivatásos tudósok köre, azoké, akik számítottak tudományos munkásságuk ellenértékére.

A szöveg nyomdaköltsége 320 forintot tett volna ki, éppen annyit, amennyit a litográfus kér a táblák elkészítéséért. Írói tiszteletdíjként 20 forintot terve- zett ívenként, míg a szerkesztő honoráriumát egy összegben, 300 forintban állapította meg az egész kötet elkészítéséért. Ez az összeg nem kevés és nem is sok. 300 forint HERMAN Ottó félévi fizetése a Múzeumban. De alaposan meg kell dolgozni érte, mint később látjuk. Egy évfolyam előállítás költsége tehát 1180 forint szerepelt a tervben, melyből csaknem a fele a tiszteletdíjakra esett. Ez az 1180 forint, egybevetve a múzeumi alkalmazottak fizetésével, alig két segédőr bérének felelt meg.¹⁴

A költségvetésből az is rögtön kiderül, hogy miért kellett volna a Társulat anyagi segítsége. A folyóirat ráfizetéssel készül. Mert ha évi 4 forintos elő- fizetésért — ahogyan tervezte — minden kötetre akadt volna előfizető, akkor 800 forint folyik be. Ebből a lap adminisztrációját is fedezni kell. Viszont csak ez a számítás lehet reális, hiába kecsegtette a Társulatot HERMAN Ottó ki- fogyhatatlan, de most mégis alaptalan optimizmusával, hogy az előfizetésekből befolyó és a lap előállítása után fennmaradó összeget majd a kiállítás fényének emelésére és az idegen nyelvű szemle bővítésére lehet fordítani. A biztos rá- fizetést a Természettudományi Társulat nem vállalta. Bár HERMAN Ottó terve mellett SZILY Kálmán kardoskodott, akinek a Társulat anyagi fellendítésében szerzett ma is elévülhetetlen érdeme bizony kevés volt ahhoz, hogy az aka- démikusok ellenállását megtörje a Társulaton belül. Mert alig lehet kétséges, hogy ezen az ellenálláson bukott meg a Társulathoz HERMAN Ottó lapalapítási terve, nem pedig az anyagi kockázat vállalásán, hiszen akkor a Társulat már gazdag volt.

Szólni kell a honorárium dolgáról is. FODOR József akadémikus mondta 1886 elején a Természettudományi Társulat közgyűlésén: „Nálunk alig van egy-két állás, amely szerény megélhetést biztosít a tudósoknak; s aki ama állást elfoglalja, tudja és látja, hogy akár munkálkodik, akár nem, az anyagi elismerés, sőt jóformán az erkölcsi is, ugyanegy marad. Mi biztassa, mi serkentse tehát nálunk a tehetséges embert a fáradságos tudományos búvárkodásra?” Tíz esztendővel korábban sem lehetett másképpen.

A magyar természetrajzi tudomány képviselői, akik főfoglalkozásként, tehát hivatásszerűen munkálkodtak, hosszabb-rövidebb ideig a Múzeum alkalma-

¹⁴ HERMAN Ottó folyóirattervezete 1876. MTA. A csupán szándéknak maradt terv helyébe született és átfogalmazott javaslat benyújtása a Társulathoz, annak elutasítása és PULSZKY biztató fogadtatása kb. egy hét alatt zajlott le nov. 6-tól nov. 14-ig.

zottai voltak. A fizetésükből bizony elég nehezen tudtak volna megélni, ezért más munkát is kellett vállalniok, amivel fenntarthatják magukat. A tudós számára ezt a munkát a kutatás végén a publikáció jelentette. Az anyagi kényszer némelyiköjüket vándorlásra bírta. TREFORT miniszter ugyan ajánlott más módot a jövedelem emelése helyett, hogy elkerülje a múzeumi alkalmazottak migrációját, midőn erről FRIVALDSZKY János panaszkodott neki: „Elég szép állásuk van, vegyenek el gazdag lányokat. Bizony az én segédfogalmazóimnak sincsen több fizetésük, de akik úgy segítenek magukon, hogy gazdag családokból nősülnek; tegyenek hát így a múzeumi tisztviselők is.”

HERMAN Ottó tisztaban volt azzal, hogy egy frissen induló folyóirat ingyen nem fog kapni magas nivójú tudományos dolgozatot a természetrzaj beérkezett művelőitől. Egyrészt mert a lapnak még nem lehetett hírneve, melyre büszkeséggel hivatkozhat a szerző. HERMAN Ottónak ez lett volna az első folyóirata és senki sem tudhatta, milyen szintre fogja emelni. Másrészt a honorárium biztosította volna versenyképességét, hiszen a Magyar Tudományos Akadémia, de a Természettudományi Társulat is díjazta a folyóiratában közölt cikkeket. A kezdő kutatókat pedig igényes munkára serkenti a tiszteletdíj.

A Természettudományi Társulat elutasító döntése el is kedvetlenítette egy pillanatra HERMAN Ottót. Most még nem panaszkodott róla. Inkább magyarázkodott, hogy maga sem bánja, amiért így történt, mert véleménye szerint bajos lett volna a Társulatnál megnyugtató módon megszervezni a lap dolgát. Szerinte a közösködés csak bonyolította volna az amúgy is bonyolult ügykezelést. Meggyőződése, hogy szakfolyóiratot csak önállóan szabad fenntartani. Indokolásnak ugyan mindez elfogadható lehetett a világ előtt, de a fanyar tárgyilagosság nem vitte előre a folyóirat dolgát.¹⁵

Nem maradt más lehetőség számára, mint a Magyar Nemzeti Múzeum, az anyaintézet, melynek munkatársa volt. Most már elpanaszolta a lap körüli kudarcait PULSZKY Ferencnek, a Múzeum igazgatójának. Főnöke az anyagi fedezetet ajánlotta fel vigasztalás helyett. Jócskán meglepődött HERMAN Ottó, hiszen gondolni sem mert arra, hogy a pénzügyi nehézségekkel szüntelenül hadakozó Múzeum pénzt tudna teremteni a folyóiratra. Megtörtént mégis és bizton állíthatjuk: PULSZKY Ferenc érdeme, hogy felismerve a vállalkozás nagy jelentőségét, megteremtette feltételeit a *Természetrzaji Füzetek* elindulásának 1877-ben.¹⁶

De míg valóságosan is megindult, addig sokat kellett tenni HERMAN Ottónak a szűkre zsugorodott időben. Első megbeszélésükön megbízta őt a Múzeum igazgatója a terv és költségvetés kidolgozásával. Elképzelése szerint a folyóirat a Természettudományi Társulatnak ajánlott *Természetrzaji Lapok* címen indult

¹⁵ HERMAN Ottó levele CSATÓ Jánosnak. Bp. 1876. nov. 14. TTM. „A dolog más alapon indul. A term. tud. társulat ügyvitelét még inkább complicálni nem tanácsos; másfelől pedig üdvös, ha egy hézagpótló, szakszerűsége törekvő vállalat a lehető önállóság alapján áll.”

¹⁶ HERMAN Ottó levele CSATÓ Jánosnak. Bp. 1876. nov. 14. TTM. „Igy jön az — hogy röviden tájékoztassam — miszerint Januar hóban megjelenik első füzete a 'Természetrzaji lapoknak' mint szakközvege a m. n. múzeum természetrzaji osztályának, a múzeum költségén. Felkarolja a leíró állat- növény- föld és ásványtant. Ad félévenként egy eurpai culturnyelven szerkesztett Revue't, a külfölddel való kapcsolat létrehozására. Elfogadja az egyes adatot, a legapróbb Notizet is, és gondot fordít a *műmellekletekre*. Szerényen bár, de díjaz. A folyóirat évnegyedes és előfizetésre is bocsáttatik.”

volna, mely hivatalos orgánuma lesz a Múzeum természetrajzi osztályának, tehát anyagát a leíró állat-, növény-, ásvány- és földtan köréből meríti. Mindezzel együtt alapelveit is elfogadta PULSZKY Ferenc, amiket összegezni egyetlen mondatban is lehet: utat törni az egészségesebb szellemnek a magyar természetrajzi tudományban.

Szerkesztési koncepciója hasonló fogadtatásban részesült. Negyedévenként jelenik meg majd a folyóirat és a minden félévben publikált összefoglaló idegen nyelvű szemelvénnel megteremti a kapcsolatot a külfölddel is. Azt sem kellett sokat bizonygatni PULSZKY Ferencnek, hogy csalogatni kell még a munkatársakat. Rögtön beleegyezett, hogy műmellékletek is díszítsék a folyóiratot és a közlésre elfogadott tanulmányokat honorálják.

Hamarosan tetet öltött a terv, mikor a folyóirat anyagi alapját is lerakta PULSZKY Ferenc. 1600 forint dotációt helyezett kilátásba évenként. A reméltet jóskán felülhaladó anyagi segítség bátrabb gazdálkodásra serkentette a szerkesztőt. Legelsőnek a honoráriumon emelt és 20 forint helyett 30 forintot biztosított ívenként a közreműködőknek. Mindezek fejében viszont rekordidő alatt, 1876. december 10-ére elkészíti a programot az előfizetési felhívással együtt és az első füzetet 1877 január közepén megjelenteti.¹⁷

A munkatársak toborzásához kétségtelenül hozzájárult az emelt honorárium, hiszen a Természettudományi Társulat csak 24 forintot fizetett ívenként. De a pénz nem old meg mindent. HERMAN Ottó felkérésére 1875-ben szívesen jelentkeztek a közreműködők. Amikor azután az Akadémia megtagadta támogatását a folyóirathoz, a Társulat pedig még a formát is felrúgva hátafordított neki, közülük nagyon sokan visszahúzódtak. JANKA Viktor botanikuson, HORVÁTH Géza rovarászson kívül alig maradt valaki, akire a szerkesztő számíthatott volna.¹⁸ A pártatlan szerzők cikkét meg a fürgébb laptulajdonos szippantotta el előle.¹⁹

HERMAN Ottó dolgát még az is megnehezítette, hogy JANKA összekapott BORBÁS Vincével, a magyar botanika akkor bontakozó egyik legnagyobb alakjával.²⁰ BORBÁS ellenfelei rá akarták bírni HERMAN Ottót, hogy annak dolgozatát ne fogadja el közlésre, különben ők vonulnak vissza. Ez bizony ultimátum volt. Annál szigorúbb, mivel a születendő folyóiratban JANKA Viktor lesz a növénytan szakszerkesztője. Kétségtelen, hogy BORBÁS Vince sértődékeny, épp ezért indulatos természete sokakban ellenkezést váltott ki, de tehet-

¹⁷ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának. Bp. 1876. nov. 27. TTM. „All right! Ezer hatszáz forint dotatio; ívenként honorarium 30 frt; szemle németül szerkesztve, de minden nyelvnek nyitva; kitűnő szellem; dolgozat q. s.”

¹⁸ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának. Bp. 1876. jan. 26. TTM. „Önön és Jankán kívül talán csak Straub fejtené ki némileg rendszeres, tartós munkálkodást. A kis doctor teljesen passiv és rosszkedvű, amióta a T. T. Közlönyben ismét azt mondták, hogy első szülöttje 'költőies' volt. No már, uram, mi négyecskén nem húzhatjuk éveken át a szellemi tárgonzát, ha még oly nemes is.”

¹⁹ HERMAN Ottó levele CSATÓ Jánosnak. Bp. 1876. dec. 14. TTM. „Janka mutatott nekem egy Kánitz-féle levelet, amelyből látom, hogy Kánitz már örülhet egy czikknek, holott én várhatom még az ígértet! Nem szeretném, hogy az első füzet nevét nélkülözze s épen ezért kérem, méltóztat minél előbb bár mily rövid közléssel boldogítani.”

²⁰ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak. Forró, 1876. jan. 14. MTA. „Hát a botanikusok már meg vannak nyerve a tervnek? Mint hallom, Janka és Borbás összekaptak. A részleteket nem tudom, mert a Vasárn. Újságon kívül ez idő szerint más belföldi lapot nem olvasok.”

ségét senkisé megtagadhatta. HERMAN Ottó felülemelkedett a haszontalan és kicsinyes marakodáson. Csak a mű tudományos értékére és az ígéreates tudósrá tekintett és megtagadta a bojkottot. Rövid idő múltán HERMAN Ottó ítélete bizonyult igaznak, mert a két kiváló botanikus kibékült egymással, s attól fogva mindketten szenvedélyesen karolták fel a folyóirat ügyét. Az idő távlatában, amikor a tudománytörténet már érték szerint helyére tette az alkotókat és alkotásaikat, lényegtelen közjátéknak tűnik ez a marakodás. HERMAN Ottó akkor sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonított neki és szerfelett elégedett volt az indulatok elültével. Meg is jegyezte, hogy a kellemetlen társasági kapcsolat jobbra fordulásának jobban örül, mint bármi másnak. Tudta ő azt, ha megindul a lap, sok dolgon javítani fog, s máris itt van a két botanikus.²¹ Ez a nagyra értékelt kibékülés azonban már csak a *Természetrzaji Füzetek* első számának megjelenése után történt. Előbb még be kellett tölteni a visszavonult közreműködők helyét, újakkal pótolni őket.

Ez ugyan már a szerkesztés dolga s HERMAN Ottó most harcba szállt legkönyörtelenebb ellenfelével, a vállalt és vészesen közeledő határidővel. Legelőször lelkesült levelekkel riasztotta azokat, akik a folyóirat lappangó korszakában is megmaradtak mellette és bekérte kész dolgozataikat, vagy korholta további munkára biztatva azokat a kishitűeket, akiket maga mellett érzett. Igazából az első füzet kéziratanyagának összegyűjtése még nem okozott nehézséget HERMAN Ottónak. 1875 óta mindegyik munkatársával őriztetett egy-egy cikket a folyóiratának. Nem akart csupán egyedül szerepelni.²² Az első füzet tartalmi értékét már megmérte, azzal nem lesz semmi baj. Ezután csak az következhet, hogy kiállításában is elsőrangúan mutatkozzék be, s együttesen áttörje a közönség ellenállását. Ehhez pedig hírt kellett adni magáról.

Elkészítette és kinyomatta a programot az előfizetési felhívással: ez mindekihez szólt.

„A magyar nemzeti múzeum túl van a vajúadás korszakán s köszöni ezt annak az erélyes kéznek, mely igazgatását jelenleg intézi. Itt az idő, hogy a legmagasabb szellemi érdekek ápolására hivatott nemzeti intézetnek azon osztályai is, melyek a dolog természeténél fogva legtovább kellett, hogy küzdjenek a rendezés technikai részével, végre reálélphetnek a szellemi munkálkodás azon terére, a melynek betöltésére hivatva vannak. E tér nagy, mivelése súlyos munkával jár; de e munka magasztos, mert a civilizáció föltételeinek nagy része tőle függ. E munka azon nagy probléma megoldására törekszik, melyet *természetnek* nevezünk. A megoldás attól függ, hogy a természet három országában nyilatkozó tünetek felismertessenek s az emberi elme felfogásához képest megértessenek s az emberiség szellemi és anyagi léte javára gyümölcsözőkké tétessenek. A feladat egész nagyságában az emberiség összességét illeti, és épen azért kötelessége, mert érdeke is minden egyes nemzetnek, hogy a maga részét átvegye. A *Természetrzaji füzetek* megindítására a mondottak buzdítottak.

De buzdított egy más körülmény is. A kötelesség és munkafelosztás felfogása, úgy, a mint azt az imént érintettük, bár mily helyes, mégis csak eszményi! A gyakorlati élet gyakorlati eredmények szerint becsül! És ha van nemzet, mely a gyakorlati eredmények által való támogatásra nagyon is reászorul, úgy a magyar nemzet bizonyára az! Mert ha törekszünk a civilizáció követelményeinek eleget tenni, noha körünkben reámutathatunk

²¹ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1877. febr. 20. TTM. „Lám Borbás és Janka már megférnek, mind a kettő passioval van az ügy mellett. Én e kellemetlen társadalmi viszonyok jóra való fordulásának jobban örülök, mint bármi másnak!”

²² HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1877. júl. 19. TTM. „Az ígért közérdekű cikket lesve várom, előre is örvendek neki, mert tárgya érdekes s engem felment attól, hogy mindig a füzet élén henczegjem.”

eredményekre is, mégis tény az, hogy a kultúrnépek legnagyobb része, melynek véleményétől sok érdekünk függ, sem minket, sem eredményeinket nem ismeri, vagy a mi még sokkal rosszabb *eredményeinkkel együtt félreismer*. E szomorú tény a nemzet minden gondolkozó fia érzi, és érzi azt is, hogy *ez ellen tennünk kell: hogy gondoskodjunk kell oly közvetítő közegekről, a melyek tudományos törekvéseinknek azon részét juttassák érvényre a kultúrnépek előtt, a mely rész szerint a szellemi élet színvonala becsülteik. Ez rajtunk múlik. Evvel is számoltunk, a midőn a Természetráji füzetek kiadását elhatároztuk.*"

Nehéz ma már megmondani, hogy mikor változtatta HERMAN Ottó a folyóirat címét *Természetráji Lapokról Természetráji Füzetekre*, de az olvasóközönségnek így mutatkozott be.

Megszerkesztette a közreműködőknek szóló felhívást, de ezt már litografálva. A mondanivalója most főként adminisztratív jellegű. A szerzőknek nyilatkozniok kell, kívánják-e, hogy értekezésük kivonata, illetőleg fordítása a revűben megjelenjék. Mert a szerkesztőség ebben a tekintetben csak arra vállalkozik, amit fizikai ereje megbír, tehát a rövid közlések és adatok kivonatolására, illetőleg jelzésére. A nagyobb dolgozatok kivonatai, illetőleg fordításai minden esetben a szerzőket illetik, hiszen elsősorban ők képesek kiemelni mindazt, amit a dolgozatukban fontosnak tartanak. A szerkesztőség az értekezésekből csak öt különlenyomatot adhat; ha többet kíván, a költség a szerzőt terheli.²³

A munkatársaknak készült körlevélben kissé fennhéjázóan emlegetett szerkesztőség, mely kivonatol, lejegyez vagy fordít, bizony nem volt más csak maga HERMAN Ottó. És ezenkívül még mi mindent csinál. Panaszformán hangzik, mikor írja, hogy az elkészítés munkája alatt majd megszakad. Szinte görnyed az előkészítési munkák súlya alatt, össze is rogyott volna, ha néhányan nem dolgoznának a keze alá. A szerkesztőre nehezedik a levelezés, expedíció, revízió, nyomda, litográfus és még száz más.²⁴

A lap programjából egyébként mindent következetesen megvalósított. Persze nem sikerülhetett egyszerre. Csak a revű nyelvében tett utóbb engedményt, azt sem sajátmagától. Teret nyitott ugyan minden kultúrnyelvnek, míg végül a súlypontot a német felé engedte eltolódni. Aztán HORVÁTH Géza is, aki pedig legendásan került ezt a nyelvet, hozzáengesztelődött.²⁵

A Múzeum bőkezű dotációja nemcsak a honorárium emeléséhez segítette a szerkesztőt. 1 forinttal csökkentette az eredetileg tervezett és országosan bevett 4 forintos előfizetési díjat. Ezenkívül a példányszámot is növelhette. 500 levonatot rendelt a füzetekből a Franklin Társulat nyomdájánál. Szándékai voltak a nagyobb mennyiséggel, mert induláskor felhívására bizony csak 120 előfizető jelentkezett.

Nem kevés gondot okozott HERMAN Ottónak az illusztrációk dolga sem. Leíró tudományról lévén szó, az ábrázolásnak, a láttatásnak, ami a lapban illusztrációként tűnik fel, kiválóan fontos szerepe volt. Ezt már Kolozsváron felismerte. Tudott, hogy HERMAN Ottó különleges kézügyességgel bírt, s ezt a

²³ HERMAN Ottó körlevelei: program, előfizetési felhívás és a közreműködőket informáló 1876 TTM.

²⁴ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1876. nov. 27. TTM; Bp. 1876. dec. 21. TTM.

²⁵ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak. Kassa, 1878. márc. 1. MTA. „Czikkem kivonatát pár nap múlva küldöm a Revue számára — még pedig német nyelven. Az első évfolyamból ugyanis beláttam, hogy példám hiábavaló, nem talált követőkre s csak magam fújom francziául. Minek tegyem hát a Revuet csupa különczkedésből oly tarkává?”

tehetségét nem hevertette parlagon. Saját munkáihoz maga készítette a képeket, de szívesen segített azokon a természetbúvárokon, akiknek az ábrázolás képessége nem adatott meg. Természetes, hogy folyóiratának ábráit különösen nagy gonddal rajzolta meg.

Választania kellett a szerkesztőnek a fametszet és a kőnyomat között. A fametsző olcsóbban dolgozott, és dúcait a szöveg közé is el lehetett helyezni. Mégis inkább a kőnyomatot reprodukálás mellett döntött, pedig a táblák költsége éppen annyira rúgott, mint a szövegnyomás. Sokszorosítási a magyar litográfusok közül is a legjobbat és legdrágábbat szemelte ki, GRUND Vilmost. Neki adta át rajzait, s az elsősorúan el is készítette a négy táblát. Az ötödiket KRENNER külföldön rendelte meg.

Szólunk már a honorárium szerepéről a közreműködők toborzásában, ami egyben a tudományos munka serkentőjévé válik. Csaknem ugyanilyen lelkesítő kellett hogy legyen a táblamelléklet is. Bár semmiféle anyagi hasznot nem jelentett, mégis növelte a szerző büszkeségét, hangsúlyozta a mű értékét az a megbecsülés, ami az illusztráció elkészítésének anyagi áldozatában nyilvánult meg. Még hosszú ideig hat az illusztrált közlés csábító ereje. HERMAN Ottó mindegyik híradásában, ami a lap indulásáról kelt, a műmelléklet ígérését hangsúlyozza a nem hivatásos szerzők előtt. Az amatőröknek a szerzői honorárium csupán jelkép volt, hiszen szinte teljesen elfogyott az elszámolásnál, ha a szerkesztő az előfizetési díjat vagy a különlenyomatok árát kifogta belőle.

Tehát van elegendő példány az előfizetők kielégítésére. De még mindig marad jócskán. Ugyancsak kolozsvári emlékei megtanították arra, hogy a belföld érdeklődése el fog törpülni a külföldé mellett. De addig sem lehetett közömbös számára a folyóirat kiadásával elért anyagi eredmény. Ez a magyarázata annak, hogy előfizetőket gyűjtött. Számadási mérlege sokáig veszteséget mutatna, ha csak ezeket a 3 forintokat számolgatná. Ezért a hiányt a cserébe kapott kiadványok árával pótolja. Tudnivaló, hogy a könyvtárak állományuk gyarapítására anyagi fedezettel gazdálkodnak. Ebből vásárolják meg a gyűjtőkörükben megjelent újdonságokat is. Hasonlóképpen szerzeményezett a Múzeum könyvtára. HERMAN Ottó terve az volt, hogy a *Természettudományi Füzetekkel* széles körű csereviszonyt épít ki a rokon intézményekkel és a tőlük érkező kiadványokat eladja a Múzeum könyvtárának.²⁶

Ahogy sűrűsödött és gubancolódott a tennivalók fonala, egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a tárban, ahol meglehetősen szűken szorongtak, nem fogja tudni intézni a lap szerkesztését és adminisztrációját. Nekifogott hát, hogy önálló szerkesztőségi hivatalt teremtsen. FRAKNÓI Vilmos lakrészéből csíptek le neki két helyiséget. Egyikből lett a szerkesztőségi iroda, a másikba pedig maga HERMAN Ottó költözött be. Csak most tűnik talán apróságnak, akkor lényeges eredménynek számított, hogy a lap tekintélyének növelésére hivatalos levélpapírt is nyomathatott.²⁷

²⁶ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Géának, Bp. 1877. febr. 20. TTM. „No de ha a cserék jól mennek, akkor majd csikarok a könyvtár budgetjéből néhány száz forintot s fejldhetünk.”

²⁷ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Géának, Bp. 1877. febr. 20. TTM. „Ha majd egyszer ismét ide vetődik, már nem fogadom a korcsmákban, hanem a múzeumi épületben, hol a Fraknói szállásából egy kedves kis szerkesztőségi és lakóhelyet csíptem el; ott pompásan lehet majd diskurálni.” HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak, Forró, 1877. márc. 8. MTA. „Örvendek a múzeumi hierarchiától szerzett vívmányán és bizony magam is szeretnék abban a kedélyes szerkesztőségi szobácskában minél előbb tisztelegni.”

Az ilyen alapos, körültekintő szervezés és előkészület nem maradt hatástalanul. Maga a szerkesztő is azon igyekezett, hogy minél többen tudjanak róla bel- és külföldön. A várakozás egyre feszültebb, az együttérzés és bizalom jelei már előre mutatkoztak. Tudta és érezte HERMAN Ottó, hogy ezt a várakozást maradéktalanul ki kell elégítenie, a felfokozott elképzeléseket csak igazán fényes tartalmú és kiállítású folyóirattal lehet kielégíteni.

Összehordta az első füzet kéziratanyagát. Átadta a Franklin nyomdának. Az 1877 január közepére ki is szedte és kézbesítette a korrektúrát a szerkesztőnek. HERMAN Ottó szétküldte a szerzőknek a sürgető kéréssel, hogy a hónap végére kijavítva juttassák vissza. Azután a táblamelléleteket is átadta a nyomdának. Hamarosan elkészült az új folyóirat első száma és a szerkesztő február hónap első harmadában postára adta az előfizetőknek. Majd várta a hatást izgalom nélkül, csupán kíváncsian.

Bárki feltehetette a kérdést magának vagy másnak, hogy miért éppen HERMAN Ottó szerkessze a folyóiratot. Korban túlhaladta hivatali grádusát, iskolai végzettségében viszont lett volna mit a mulasztottakból pótolni. Tudományban viszont alig, mert TÖRÖK József debreceni professzor így is méltónak találta 1877 tavaszán arra, hogy az akadémikusok közé lépjen. HERMAN Ottó más-képpen látta a dolgot. Tiltakozott az ajánlás ellen és sohasem vállalta el az akadémiai tagságot. Tudományos elismerésének visszautasítása csak az irigykedők kérdéseire nem volt megnyugtató válasz. Az első füzet láttán sokan hitték, hogy azt bárki meg tudta volna csinálni.

Mióta HERMAN Ottó tudományos pályán működött, rövidlátás volt nem számolni vele, semmibe venni még inkább. Tettei állásfoglalásra kényszerítették az embereket. Kezdődött ez a *Természetráji Füzetekkel*. A magyar tudomány önzetlen művelői lelkesen forgatták az első füzet lapjait.²⁸ A megfontoltak sem tudtak ellene vetni semmit. Annál inkább felizgatta a rosszakaratókat és irigyeket. A feléje szálló indulat nemhogy elkedvetlenítette vagy megfélemlítette volna HERMAN Ottót, hanem inkább tüzelte, midőn a dicsérő szavak elhozták hozzá a becsmérőt is. „Minthogy a Pulszky családdal igen jó lábon állok, a múltkor értesültem, hogy a Krenner clique megkezdte ellenem az áskálódást, sőt Gyulai Pál is figyelmeztetett erre s mondta, hogy Pulszky avval torkolta le őket, hogy én már tettem, tegyenek ők is *jobbat*. Így nem bánja, ha leütnek, de áskálódásra nem ad semmit. Krenner a II. dík füzetnél mindent elkövetett, hogy a mineralógiával és a geológiával felsüljek, de Lóczy nélkül számított, ki olyan jellemes fiú, hogy örömem telik benne.”²⁹

Márciusban adott postára az első füzetből 230 példányt a maga ismerte, meg a hirtelenében gyűjtött társulatoknak és intézményeknek. A borítékra volt nyomtatva a cserefelhívás. „Mindazon tudományos testületek, társulatok és intézetek, amelyek a magyar nemzeti múzeum vállalatával csereviszonyba kívánnak lépni, tiszteletteljesen felkéretnek, hogy ezt *brevi manu* a cserepéldányok átküldésével eszközöljék. A *Természetráji füzetek* szerkesztősége a maga

²⁸ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak. Forró, 1877. febr. 20. MTA. „Végre nagy nehezen írhatok Önnek is. Különben nyakig benne vagyok a tüdőgyulladásban már t. i. pátienseim tüdőgyuladásaiban s bizony szűken jut idő a privátpassziokra. De ha megkésve is, remélem azért hinni fog szavaim őszinteségének, midőn azt mondom, hogy az első füzet remekül sikerült és egészen meglepett. Szívemből gratulálok hozzá!”

²⁹ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1877. ápr. 15. TTM.

cserepéldányát rögtön útnak indítja.”³⁰ A szöveget HORVÁTH Géza fordította franciára. Nem véletlenül. HERMAN Ottó akár rögtön is fogalmazhatta volna a cserefelhívást német nyelven, hiszen nyelvtudása tökéletes. De ő az egész világnak szánta a lapját és akkoriban a természetrizj nemzetközi nyelvei között elől járt a francia. HORVÁTH Géza joggal elégedetlenkedett, hogy kevésnek érzi ezt a sovány külföldi propagandát, mert Németországon kívül alig tudnak róla valamit. Nem elég, ha csak a véletlenre bízva a folyóirat terjedését és ezzel hírnevét. A cserefelhívást így csak az olvashatja, akinek a füzet már a kezében van. Mindig a fiatalabb vállalkozáson van a sor, hogy kockáztasson és megtegye a közeledő lépéseket.³¹ Nem kellett biztatni HERMAN Ottót, mindjárt meg is kérte tőle néhány jelesebb „poloskász” adressét.

A külföld visszhangját már izgatottan várta. Most dől majd el, nem értékelte-e túl a magyar természetrizj tudományt. Természetes, hogy az első füzet nem ébreszthetett általános figyelmet. Égyelőre csak pompás külsejét dicsérik. Négy év mindössze a programadásra, a jelentkezésre. Benne megrázó tudományos eredményt nemigen tárhatott a világ elé a magyar természetrizj. Még a második füzet is csak a honi kutatást szervezheti, tudománya nomenklatúrájához segíthet.

Mint minden bontakozó tudomány, a természetrizj is elsőnek a terminológiáját gyűjti össze, a közös nyelvet teremti meg. HERMAN Ottó programjában ehhez igazodva a műnyelv követte a bemutatkozást. Mondanunk sem kell, hogy megint BRASSAI Sámuel járt előtte példaként. De intésül is. Mert míg a kolozsvári múzeumigazgató élete végére öncélú nyelvészkedésbe rekedt, addig HERMAN Ottó csak eszköznek tekintette. Gyűjtötte, használta és formálta az állattani terminológiát, melynek feneketlen bányája csak a népnyelv lehetett.

Hanem baj lett az első füzet megjelenése után a szerkesztéssel. A technikai rész is lenyomja, fékezi HERMAN Ottót. De ezen még csak átlábolt volna, hanem a közreműködők fogyatkoztak meg nagyon. A hivatásos zoológusok tartózkodása még nem oldódott fel, a szerkesztő ellenfelei is mindent elkövettek, hogy támogatás nélkül maradjon. Ostromlott várként kiéhezhetni persze nem hagyta magát. Akár egymaga is teleírta volna a folyóiratot. De nem ez a célja. A visszavonultak helyét könnyen betölthetné, ha ideje és módja lenne a vidéken elzárt természetbúvárokat aktivizálni.³² Külföldi szerzők előtt is megnyitná a lap hasábjait. Csak ezt a kötetet tudja tiszteséggel befejezni, egyszerre rangot szerez a folyóirat és hírneve megszilárdul. HERMAN Ottó két évet adott magának erre, de nem kellett addig várnia.

A *Természetrizj Füzetek* külföldön is teljes sikert aratott. Az első reflexió szinte felmagasztalta, hiszen a DUBREUIL szerkesztette *Revue des Sciences Naturelles* francia szakfolyóirat 1878. májusi füzetében ismertette az egész kötetet. Csak az felhőzte a napfényes örömet, hogy ismertetését besorolta német és olasz szemléjébe. Nem is nyugodott addig HERMAN Ottó, míg a francia lap önálló magyar szemlét nem nyitott.³³

³⁰ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1877. jan. 8. TTM.

³¹ HORVÁTH Géza levele HERMAN Ottónak, Forró, 1877. márc. 8. MTA. „Katterrel csereviszonyba léptem nemcsak, hanem ő egy igen sympathicus elismerő levelet intézett hozzám, amelyben még aféle is áll, hogy a német Vereinek kiadványait bizony megvertük volna.”

³² HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1876. jan. 26. TTM.

³³ HERMAN Ottó levele HORVÁTH Gézának, Bp. 1878. jún. 17. TTM. „A francia *Revue des sciences naturelles* ez év májusi füzete a 'Revue Allemande et Italienne' rovatban

A francia visszhang-e vagy, ahogy HERMAN Ottó hitte, a revű szerzett hirtelen hírnevet a *Természetráji Füzetek*nek, nem tudhatni. De már 1878 közepén messze Finnországból kér támogatást HORVÁTH Gézától REUTER, a kiváló rovarász a folyóirat megszerzéséhez, midőn rajta keresztül ajánlja művét cserébe HERMAN Ottónak. Sőt megkérdezi, nem lépne-e csereviszonyba a finn természetrajzi társasággal is. A hang változott meg egyszerre. Nem a fiatal vállalatnak kell többé ajánlkozni, hanem külföldi intézetek instálták és külföldi szerzők kínálták dolgozataikat közlésre a szerkesztőnek, s HERMAN Ottó már válogat bennük.

Tíz kötet elkészítése után HERMAN Ottó megvált a folyóirat szerkesztésétől, mely méltó módon állt helyt és egyedül teljesítette a magyar zoológiában vállalt feladatát 1902-ig, az *Állattani Közlemények* megindulásáig.

SÁNDOR HUSZTY

Természetráji Füzetek. (Cahiers d'Histoire Naturelle 1877.)

La différentiation des diverses disciplines des sciences en Hongrie prit son essor seulement dans la seconde moitié du XIXe siècle. Cause en était la situation politique et sociale du pays qui est responsable entre autres du développement tardif de la terminologie et du manque d'une presse spécialisée. Ce ne fut qu'en 1877 que les premiers périodiques spéciaux pour les sciences naturelles virent le jour — et même deux à la fois. A Kolozsvár (Cluj en roumain) parut *Magyar Növénytani Lapok* (Feuilles Botaniques Hongroises) avec en tête comme rédacteur et éditeur Ágost KÁNITZ, et à Budapest les *Természetráji Füzetek* (Cahiers d'Histoire Naturelles) rédigés par Ottó HERMAN et édités par le Musée National Hongrois. C'est surtout le dernier qui, avant tout autre, avait droit de se considérer comme organe d'envergure internationale apportant l'écot de la Hongrie au développement général des sciences.

Ottó HERMAN réalisa un plan formulé déjà quelques années auparavant, quand, en 1875, il rédigea sa proposition et la soumit à l'Académie Hongroise des Sciences, laquelle lui accorda son approbation et son appui en principe. Les personnalités éminentes de la vie scientifique du temps se montrèrent promoteurs de toutes les idées progressistes. La langue hongroise, vu son isolement parmi les langues de grande diffusion, n'était guère faite pour rendre publics les résultats des recherches scientifiques à l'étranger. Et jusque-là on n'a pas trouvé moyen de réaliser un lien avec les savants hors des frontières. Le périodique projeté par HERMAN se proposait de publier les résultats des hommes de sciences en Hongrie en n'importe quelle langue de l'Europe, et ceci soit en insérant les traductions des travaux in extenso, ou en publiant un résumé contenant l'essentiel qui suffirait à sauvegarder la priorité de la communication hongroise. La publication des recherches servirait en même temps à faire connaître et à possibiliter l'exploitation des richesses naturelles du pays, et ceci en une mesure dépassant de beaucoup tout ce qui se fit jusqu'alors.

Seulement, le plan de HERMAN, malgré l'approbation unanime, ne put se réaliser pour cause de manque de fonds: ni l'Académie, ni la Société des Sciences Naturelles n'étaient en état d'engager les dépenses de la revue scientifique projetée.

czikkről cikkre ismerteti a mi füzeink első kötetét (1877) anélkül, hogy részemről lépés történt volna. Az egész dolog természetes következménye a mi Revuenknak. Én a dologgal annyira vagyok, hogy a szerkesztő M. Dubrueil először is kész a 'Revue Hongroise't külön kezelni s úgy elfogadni, ahogyan beküldjük neki. Az a kérésem van, hogy vállalja el a Revue elkészítését rendesen s ha igen, akkor én Önt a szerkesztővel összeköttetésbe hozom."

C'est à ce moment que le directeur du Musée National Hongrois, Ferenc PULSZKY, trouva moyen de procurer, malgré la pénurie qui régnait aussi au musée, les fonds nécessaires à mettre la revue sur pied. La première fascicule parut en février 1877, avec, en tête, le programme du rédacteur, dont l'essentiel fut l'idée de faire régner un esprit plus sain et plus libre dans les sciences naturelles dans le pays. La revue d'Ottó HERMAN a rencontré toutes les faveurs du public hongrois tant par la perfection de la présentation extérieure que par la valeur de son contenu. Le rédacteur, faisant entrer en ligne de compte uniquement la valeur des articles et la liberté complète accordée aux idées nouvelles du temps, a réussi à surmonter la résistance du début chez les plus éminents représentants de la discipline, et fit de son organe un forum des discussions scientifiques et idéologiques. Et il fit un pas plus en avant: il jeta les bases d'une terminologie des sciences naturelles en prenant comme point de départ la nécessité absolue de relier la langue spécialisée aussi étroitement que possible au langage populaire, car sans cela, pensa-t-il, un développement national des sciences ne serait point imaginable.

Le retentissement en étranger ne se fit non plus longtemps attendre. Le monde des chercheurs de tous les pays devint attentif aux résultats des savants hongrois et lors de la complétion des quatre fascicules de la première année, la littérature scientifique de l'étranger rendit hommage à la science hongroise. La signification internationale de la revue se vit encore augmenter quand elle commença à publier des articles d'auteurs étrangers ayant trait à la Hongrie. Ottó HERMAN rédigea les Cahiers pendant dix années; quand il les quitta, ils firent déjà leur preuve comme publication indispensable et de renommée universelle.